

נבראים שיש בהם מיזוג של טבע עם למעלה מדרך הטבע, שהם מורים על גילוי השגחתו בהבריאה, ברא אותם דוקא בבין השמשות של ערב שבת, באותו הזמן שהוא מיזוג מדרך הטבע של ששת ימי בראשית, עם הזמן של למעלה וחוץ מרכי הטבע והוא יום השבת וכנ"ל.

אוצר החכמה
40429

הרב ישראל דנדרוביץ

אוצר החכמה
40429

מגיד שיעורי תלמוד הירושלמי בקול הדף, ערד

הכנסת אורחים של לבן הארמי

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי

חז"ל קובעים (במדב"ר כ"א ג') "כשם שהקב"ה מתעסק בשבחן של צדיקים לפרסם בעולם, כך מתעסק בגנותן של רשעים לפרסמן בעולם". להקב"ה יש ענין מיוחד לגלות קלונם של הרשעים ולפרסם בחוצות את כל מעשיהם הרעים שבגלוי ובסתר, למען דעת כל עמי הארץ קלקול מידותיהם ורוע אורחותיהם, ושם רשעים ירקב והיו לחרפות ולדראון עולם.

ולא זו בלבד שהקב"ה מפרסם את גנות הרשעים אלא שהתורה הגדילה לעשות ותולה את הקלקלה במקולקל, למרות שאין כל קשר ביניהם. ולכן כתב הפסוק (שופטים י"ח ל') על יהונתן בן גרשום שהיה בן מנשה אף שלא היה בנו ואפילו לא משבטו, וכל זה "מתוך שעשה מעשה מנשה - תלאו הכתוב במנשה" ומכיון שהיה כהן לעבודה זרה תלו את הקלקלה במנשה המקולקל וייחסו אותו כאילו היה בנו (בבא בתרא קט:).

והנה למרבה הפלא אנו מוצאים מקום אחד היוצא מן הכלל שבו מהללת התורה ומאריכה ביותר לתאר מעשי החסד של אחד מגדולי הרשעים בעולם – הלא הוא לבן הארמי אשר ביקש לעקור את הכל, ומן הראוי היה שהתורה תצניע ותסתיר מעשיו הטובים, ולא זו בלבד שהתורה מספרת עליהם אלא גם טורחת לפרט את כל השתלשלות מעשיו הטובים.

השרף מבריסק רבינו יהושע ליב דיסקין זי"ע העיר כן על דברי הפסוקים, שנאמר (בראשית כ"ד כ"ט-ל"ג) "ולרבקה אח ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין וגו'. ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים. ויבוא האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו. ויושם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר".

ועל זה העיר מהרי"ל דיסקין מה בא הכתוב לספר באריכות על מעשי החסד של לבן, אשר פינה הבית והכין מקום לגמלים, ויטרח להביא מאכל לגמלים ומים לרחוץ רגליהם, בעוד שידוע שהתורה הקפידה תמיד לספר בגנותן של רשעים, ומה ראתה כאן התורה על ככה לספר בארוכה משבחו של אותו רשע לבן הארמי. בחידושי מהרי"ל דיסקין על התורה, אשר שם מובאת הערה זו, מובא שרבינו אמר **שיש להפליא בהערה זו, ואף הניחה בצריך עיון.**

שואל ומשיב

ולבי אומר לי דבר נחמד בישוב ההערה, בהקדם מקראי קודש הקודמים בשיחת אליעזר עם רבקה (שם כ"ג-כ"ה) "זיאתר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין. ותאמר אליו בת בתואל אנכי בן מלכה אשר ילדה לנחור. ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון".

וכבר הבחינו רבותינו בשינויים חשובים במשמעות שבין שאילת אליעזר לתשובתה של רבקה, והחילוק הראשון כבר הובא ברש"י על אתר: "ללין - לינה אחת, לין שם דבר, והיא אמרה ללון כמה לינות". והלא דבר הוא, שאם אליעזר לא הוצרך אלא ללינה אחת, כנראה משאילתו שבה הזכיר רק לינה אחת, מה השיבה לו שיכול ללון הרבה לינות, שהוא דבר שאינו לצורך עבורו כלל, ומה יתן לו ומה יוסיף לו ידיעה זו שאינה נצרכת עבורו.

גם הרשב"ם מדייק בשאילת אליעזר שאמר "היש בית אביך מקום לנו ללין", אשר לכאורה היה ראוי לרבקה שתענהו בסגנון שאילתו "גם מקום לכם ללון", ולמעשה היא רק השיבה לו בכללות שיש מקום ללון, ולא ענתה ואמרה 'לכם'.

גם צריך ביאור דמה השיבה לו רבקה שגם תבן גם מספוא רב עמנו, בעוד שהוא לא שאל כלל על עסקי אכילה ושתיה, אלא על מקום ללין גרידא, ומה הוסיפה לענות על אשר לא נשאלה.

וביותר יקשה, הלא בודאי הכירה רבקה את מזגם הרע של אביה ואחיה שעניניהם צרות באורחים ואין עניים ואורחים בני ביתם, ומה הביא אותה לחוב להם שלא מדעתם.

בתשלום מלא

הגאון בעל כתב סופר בפירושו הנחמד על התורה מזכיר שינויים אלו, והוא מיישבם כמין חומר בהסבר הגון "שרבקה רמזה לו בדבריה כי אין מכניסים אורחים בביתם כדרך טובי לב המכניסים אורח בביתם על זמן מה ודוחקים עצמם ואנשי ביתם על לילה אחד ושנים לטובת האורח;

אלא שהיה לבתואל פונדק ואכסניא לעוברים ושבים, חדרים מוכנים ללינה ותבן ומספוא לגמלים בעד כסף שישלמו האורחים.

והנה אליעזר שאל 'היש בית אביך מקום לנו ללין' - לינה אחת כדרך שמכניסים אורחים, והשיבה 'גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון' כמה לינות כדרך בעלי פונדקאות, עכ"ל.

הוי אומר: הכנסת אורחים אין כאן – מלון אורחים יש כאן. רבקה סיברה את אזני אליעזר לבל יחשוב שהאירוח הנפלא אותו הוא יקבל בבית בתואל ולבן הוא חנם אין כסף, כדרך אנשים טובי לב הפותחים דלתותיהם לאורחים ולעוברי דרך, כי אם במיטב כספו ישלם על כל טובת הנאה שיקבל.

וכמובן דבזה תתיישב הערת מהר"ל דיסקין כי על כל אלה יבוא לבן במשפט עם אליעזר, ועל כל טובה והנאה שיעשה עמו היה עתיד לגבות ממנו כסף עובר לסוחר, טבין ותקילין, ונקי הוא לבן הארמי מכל שמץ של גמילות חסדים והכנסת אורחים.

ויש להוסיף בזה דברים, כי הנה בסופו של דבר הלא לא אמרה רבקה כן לאליעזר בשפה ברורה שידרשו ממנו לשלם בעד כל דבר שיקבל מלבן, והיה ההוא גברא – לבן רשיעא בההוא פחדא קיתיב שמא לא ירד אליעזר לסוף דעתה של רבקה ברמיזותיה, ודילמא עדיין סבירא ליה שהכנסת אורחים יש כאן, והוא חושב לקבל כל צרכיו חנם אין כסף, ולכשיגיע זמן הפרעון ימאן לשלם.

ולכן עשה לבן את כל הטורח הגדול הזה, פינה הבית והכין מקום לגמלים, הביא מאכל לבהמות ואפילו מים לרחוץ רגליהם, כדי שאפילו אם היה לאליעזר אף צל של ספק כאילו בהכנסת אורחים איירי כאן, הרי בשעה שיראה טרחתו המופרזת של לבן שאפילו מכניסי אורחים אינם עושים כן, ובפרט לא רשעים כמותו, מזה יבין במה דברים אמורים, ושעל כל אלה יביאו לבן בחשבון מדוקדק להפרע ממנו שכרו משלם, ולא יוכל אליעזר לומר שחשב שהם מכניסי אורחים, ופשוט.

נבהל להון איש רע עין

ובדרך נותן טעם יש להסמיק לכאן אמרה יאה שכתב הגאון בעל בן איש חי בספרו על התורה אדרת אליהו: "כי הנה דרך האורח אשר נוטה ללון בבית בעה"ב, כשילך לדרכו אזי יתן דבר מה למשרת של בעה"ב כי לא יבצר שודאי זה טרח בשבילו לפנות לו מקום וכיוצא. והנה לבן היה צר עין וידע שבודאי כשילך אליעזר לדרכו יתן איזה דבר מתנה למשרת שלהם כדרך העולם, ואמנם הוא עינו רעה ואינו רוצה שיהנה שום אדם מאליעזר אלא הוא והכל רצה ליקח לעצמו, על כן תיכף ומיד קודם שנכנס לביתו עשה לו הקדמה שאל תחשוב שהמשרת טרח בשבילך

אלא כל הטורח היה עלי, שאפילו פינוי הבית בידי עשיתי, וזהו ואנכי פניתי הבית, אנוכי דייקא, שאני לכדי פניתי הבית ולא המשרת, ואם כן כל מה שיש לך ליתן צריך ליתן לי ולא לזולתי.

ובזה עלה בידינו ביאור נוסף על מה שסיפרה התורה על טרחתו המרובה של לבן עבד אליעזר, שכל זה היה מצרות עינו המופלגת, שלא היה יכול לסבול שעוד מי זולתו יקבל מממונו של אליעזר, ובבהלתו אחר הממון הסכים לעבוד אפילו במלאכות הבזויות כדי שהממון כולו יבוא אליו.

אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו

עוד היה נראה לבאר בענין מה שהפליגה התורה במעשה הכנסת האורחים של לבן, שבודאי לא באה כאן התורה לספר שכח הרשעים, אלא אדרבה מבואר מזה גודל שפלותו וצביעותו של אותו רשע. ויבואר בהקדם מה שכתב רש"י (בראשית כ"ד כ"ט) "וירץ - למה וירץ ועל מה רץ, ויהי כראות את הנזם, אמר עשיר הוא זה, ונתן עיניו בממון". וידועים דברי המדרש (ראה תורה שלימה אות קכ"ד ובהערות, שהביא כן מכמה מדרשי אגדה) שמטרת לבן בביאתו אל אליעזר היתה כדי להמיתו, אולם אליעזר הבחין במזימתו הרעה, ומיד הזכיר ואמר שם קדוש ופרח באויר, והיה הוא עומד על הגמלים כפשוטו של מקרא דכתיב (שם ל') "ויבוא אל האיש והנה עומד על הגמלים על העין".

וראה במדרש הגדול (המובא בתו"ש שם) שלבן הבין שאינו יכול להורגו באופן זה והוא סבירא ליה דשמא יוכל להורגו מתוך אכילה ושתייה, ולכן התחיל לפייסו ולחלות פניו באומרו 'בוא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ'. ואכן סופו הוכיח על תחילתו, שהמה ניסו להמית את אליעזר על ידי הסם שנתנו במאכלו ונתחלפה הקערה ואכל בתואל ממנה ומת (ויעויין בתו"ש אות קמ"א שהביא דברי המדרשים בזה).

ומעתה מיושבת קושית המהרי"ל דיסקין כמין חומר, שבודאי לא היה חשוד לבן להדר במצות הכנסת אורחים, אלא כל מה שטרח לפתח הגמלים וליתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחוץ רגליהם, הכל היה כדי לנסות להסיר חשדו של אליעזר שלבן מנסה להמיתו, ושיטעה לחשוב שהוא דורש שלומו וטובתו, ואז יוכל להפיק זממו הרע ולהורגו. וזהו שהאריכה התורה כדי ללמדנו עד כמה הגיעה צביעותו ומידת הרמאות של לבן הארמי, שטרח טרחות הרבה כדי להוציא את זממו הרע.

אליעזר הוא שטרח לעצמו

איברא כדאי לעיין בעצם פליאתו של המהרי"ל דיסקין, ושמא קושיא מעיקרא ליתא. דהנה המעיין במהלך הפסוקים יחזה לנכון שאליעזר הוא זה המכונה שם לאורך כל הפסוקים בתואר "האיש". ומקראות רבים

יעידו על כך, כמו שנאמר 'וירץ לבן אל האיש' 'כה דבר אלי האיש' 'ויבוא אל האיש'.

ומעתה יתכן לחדש ולומר שאף מה דכתיב 'ויבוא האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו' לא היה זה לבן (כמו שאכן כתבו חלק מהמפרשים) אלא אליעזר בעצמו, ואין לנו לחשוד בלבן על לא עוול בכפו כי הוא עשה את כל מעשה הצדקה והחסד. כי האמת היא שלבן מצד עצמו רק הכניסו לביתו ותו לא מידי, אולם כל הטירחא הגדולה שיש בפיתוח הגמלים ובנתינת האוכל לגמלים והמים לרחיצה, כל זה עשה אליעזר לגרמיה, וכל מה שטרח אליעזר לא טרח אלא בשבילו, ואילו לבן לא נקף אצבעו בכל זה.

וראיה לדבר, כי לעולם אליעזר שאל רק 'היש בבית אביה מקום לליך ולא הזכיר כלום מתבן ומספוא לגמלים, אלא רבקה היא שענתה לו אודות מאכל הגמלים, וכבר הערנו בזה לעיל שענתה על דבר אשר לא נשאלה. ויש לפרש טעמא דמילתא בזה שאכן אליעזר לא שאל אודות התבן והמספוא, והוא לפי המבואר בסנהדרין צה. שאליעזר הוא מהשלושה אנשים שזכו וקפצה להם הארץ, ויליף לה מדכתיב (שם מ"ב) 'ואבוא היום אל העין' - למימרא דההוא יומא נפק ובאותו היום גם הגיע למחוז חפצו. ומחמת כן הרי אליעזר הכין לו צידה לדרך כראוי, מאכל ומשתה לו ולגמלים למשך כל ימי מסעו, הרי שבהגיעו אל ארם נהרים עריין היה בידו די והותר לאכול ולשבו, וממספוא שבידו האכיל לגמליו, ולא הוצרך להגיע ליהנות מטובתם של לבן וביתו.

ובזה סרה קושית מהרי"ל דיסקין מאליה, כיון שבאמת לא נאמר כאן ולא כלום משבחו של לבן הרשע, וכל האריכות והפרטים בביאת אליעזר לבית לבן הוא ממעשיהן של עבדי אבות והנס שאירע לו מקפיצת הדרך כיון שאליעזר הוא שעשה כל זה, ומאכל הבהמות והמים לקח מהצידה לדרך אשר הכין לו.

מעשה הצדקה - מגן לתמימי דרך

"צדקה תיצור תם דרך - הצדקה תיצור את ההולך בדרך תמים שלא יכשל, כי התם מחמת שהולך בתמימות מחמת חסרון ידיעה אפשר שיכשל, אבל הצדקה שעושה היא תיצור אותו לבל יכשל."

(פי' הגר"א למשלי י"ג ו')